

Матвійчук О.А., Пірхал А.Б., Півторак А.М., Пльонсак І.А., Слубська Г.Ф.

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

Трофічні зв'язки орнітонаселення загальнозоологічного заказника «Згарський»

Живлення вважається однією з основних функцій біологічного організму. Особливості трофіки істотно впливають на усі аспекти життєдіяльності тварини, прямо та опосередковано визначають чисельність його популяції, успішність розмноження, поширення в межах ареалу, особливості поведінки та способу життя. Зооценози вже давно розглядаються як трофоценотичні системи, що підкреслює важливу роль трофічних зв'язків у них.

Задля якісної та об'єктивної оцінки стану орнітокомплексів будь-яких територій, і перш за все, об'єктів природно-заповідного фонду, необхідно мати чітке уявлення про систему трофічних зв'язків їх пташиного населення із середовищем. У багатьох випадках це дозволяє своєчасно відреагувати та вжити певних біотехнічних заходів, спрямованих на підтримку авіфауни у критичні для неї періоди року, регулювати чисельність окремих трофічних груп птахів задля попередження виснаження ресурсів тощо.

Ландшафтна структура дослідженої території являє собою поєднання водно-болотних стацій, заплавної луки та невеликих площ молодих вільшаників, що прилягають безпосередньо до природного річища р. Згар [1]. Домінування аквальних ландшафтів у межах заказника спричинює видове багатство фауни саме водно-болотних та навколводних птахів. Проте, включення до структури заповідного об'єкту інших типів оселищ, створює умови для існування представників дендрофільної та кампофільної авіфауни, окремих видів синантропних та евритопних видів. Загалом, у межах заказника «Згарський» нами було виявлене перебування 135 видів птахів, об'єднаних до 91 роду, 41 родини і 17 рядів.

Усі виявлені види відзначаються власними, специфічними трофічними потребами, проте згідно із домінуванням певного типу їжі у раціоні, їх можна згрупувати до кількох категорій. Необхідно розуміти, що подібна класифікація є доволі умовною, не варто також забувати, що раціон більшості птахів істотно варіює упродовж року. Відомі також випадки, коли птахи при появі більш доступного на даний момент альтернативного корму, охоче переходять до його споживання. Так, неодноразово відмічались випадки полювання зимняків на амфібій, а сірої чаплі та чепури великої на гризунів [2] тощо.

Таким чином, умовно птахів, що заселяють територію загальнозоологічного заказника «Згарський» за трофічними потребами можна умовно поділити на 3 екологічні групи: зоофагів – 104 види (77%), фітофагів – 27 видів (20%) та поліфагів – 4 види (3%). Необхідно зауважити, що чіткий поділ на категорії неможливий, адже монофагів, тобто тих птахів, які живляться виключно одним видом їжі мало. Більшість представників авіафауни заказника здатні замінювати тваринну їжу на рослинну і навпаки упродовж різних сезонів року.

Ґрунтовний аналіз раціонів різних представників авіафауни заказника дозволяє виділити ще низку підкатегорій вище означених трофічних груп.

Серед зоофагів найчисленнішою (37 видів, 27,5%) виявилась група птахів, представники якої споживають різноманітних комах, здебільшого наземних, яких птахи збирають на прибережній рослинності, у суміжних стаціях – на луках, пасовищах, у лісі та поблизу будівель людини (рис. 1). Також до їх раціону упродовж року, або в окремі його сезони, входить різнотипна рослинна їжа – як зелені частини, пагони та бруньки рослин, так і їх насіння, плоди та ягоди.

Окрім того, вивчені біотопи заселяє 20 видів (14,8%) облігатних ентомофагів, чий раціон формують переважно комахи, але й доповнюють інші наземні безхребетні тварини – м'якуни, черви та дрібні членистоногі.

Ще 6 видів птахів (4,4%), які живляться переважно наземними безхребетними, нерідко споживають дрібних хребетних тварин – земноводних, плазунів, дрібних птахів та пташенят, гризунів тощо.

Хребетні тварини, з невеликим доповненням безхребетних – переважно великих жуків та червів формують раціон ще 6 видів (4,4%) птахів (рис. 1).

Нарешті ще 10 представників орнітофауни (7,4%) заказника є типовими хижаками, споживають виключно хребетних тварин (герпетофаги, орнітофаги, міофаги).

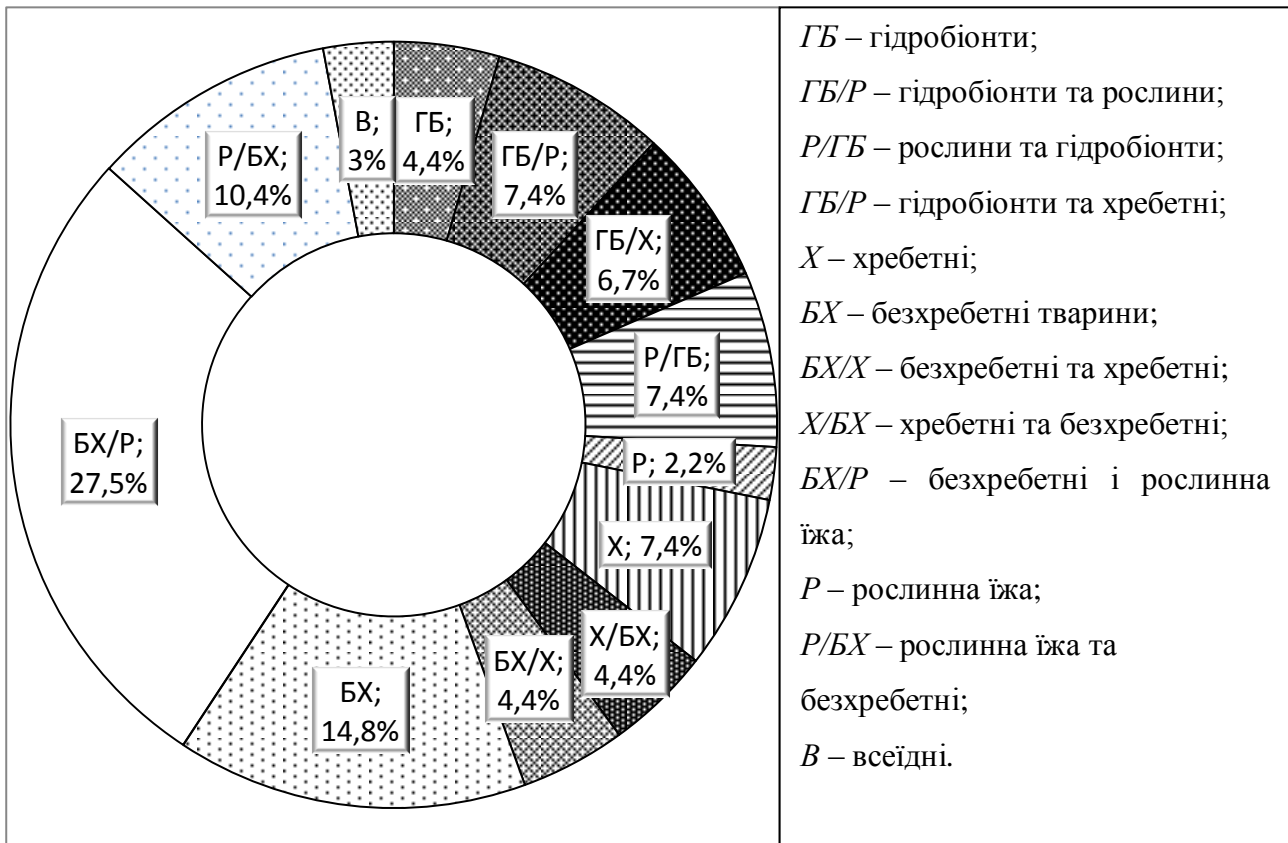

Рис. 1. Екологічні групи птахів заказника «Згарський» за характером живлення (у %).

Домінування у ландшафтній структурі заказника водно-болотних ландшафтів створює умови для живлення цілої низки гідрофільних птахів, чий раціон у різній мірі формують гідробіонти – водні безхребетні, дорослі особини і молодь риб та земноводних. Так, майже виключно водними та навколоводними безхребетними й хребетними тваринами живиться 6 видів (4,4%) птахів заказника. До основного раціону, сформованого гідробіонтами, у різні сезони року додають хребетних тварин ще 9 видів птахів (6,7%).

Нарешті рослинна їжа у вигляді зелених частин та насіння навколоводних та вищих водних рослин представлена у раціоні ще 10 видів (7,4%) птахів-гідробіонтофагів заказника (рис. 1).

Виключно зелені частини, насіння, або плоди наземних та гідрофільних рослин вживають лише 3 представники (2,2%) орнітофауни досліджуваної території (облігатні фітофаги). Проте, 10 видів (7,4%) до свого раціону включають також різноманітних гідробіонтів (водних безхребетних і хребетних тварин), а ще 14 видів (10,4%) – здебільшого наземних безхребетних (рис. 1). Представники останньої підкатегорії змінюють свій раціон залежно від сезону року. Так, в осінне-зимовий період вони живляться виключно рослинною їжею, натомість у теплу пору року охоче поїдають безхребетних, ними ж вигодовують молодь.

Нарешті 4 представника (3%) родини Воронові є всеїдними птахами, тобто до свого раціону включають корми рослинного і тваринного походження практично у рівній кількості (рис. 1).

Таким чином, з огляду на трофічні зв'язки, в орнітофауні заказника «Згарський» домінують птахи-зоофаги, що визначається ландшафтною структурою території. Забезпечення сталого розвитку орнітоценозів можливе шляхом збереження природної флори та фауни безхребетних заказника, запобігання випалюванню прибережної рослинності, розорювання прибережних смуг, та надмірного випасання худоби.

Література

1. Матвійчук О.А. Авіфауна загальнозоологічного заказника «Згарський» / О.А. Матвійчук, А.Б. Пірхал / Вивчення та збереження біорізноманіття в сучасних умовах: Матеріали заочної Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 180-річчю заснування кафедри зоології. – К., 2014. – С 44-46.
2. Матвійчук О.А. Кадастр наземних тетрапод Вінницької області / О.А. Матвійчук, А.Б. Пірхал, В.Ю. Ремінний; за заг. ред. В.Г. Кур'яти. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – 436с.